

MAIN TRANDS IN THE DEVELOPMENT OF SOCIAL WORK IN WESTERN EUROPE

Abstract: Even in Western Europe, despite the high economic growth, social problems are getting worse and the poor are getting poorer and richer in wealth. The goal of modern European social work is to achieve harmony and consistency among the needy by limiting social differentiation.

Author information:

Gyulnihar Nedzhib
PhD and Lecturer
Department of Social Work
at Konstantin Preslavsky – University of Shumen
✉ g_nedjib@abv.bg
🌐 Bulgaria

Keywords:

Western Europe, European Union, historical development, social work, social security, social assistance, social services

Западноевропейските държави символизируют успеха, демокрацията, промените, хуманизма, развитието. От столетия те диктуват основните положения във всички обществени сфери. Това важи с пълна сила и за социалната работа. Модерната европейска социална работа днес се стреми да осигури минимални жизнени средства за всички граждани. Тя гарантира едновременно сигурност и свобода на личността като се бори ежедневно срещу бариерите, неравенствата и изключването.

Първата употреба на понятието „социална работа” се свързва с дейността на филантропните организации в Англия след 1890г., които са под въздействие на евангелисткото християнско течение [11].

Бедността е най-големият социален проблем на човечеството. Основите ѝ се поставят още в Античността, но тя придобива колосални размери през Средновековието. Църквата в продължение на столетия се опитва да помага на бедните.

През периода XIV–XV век носители на гледната точка на *секуларната рационалност* стават представителите на средната класа като основната цел е участието в:

- образователни общности;
- приятелски общности;
- доброволни организации (най-вече в тях).

През втората половина на XVI век във всички развити страни на Европа се създава *мрежа от домове за труд*. Това довежда до *промяна в отношението към бедните* през XVII век – започват да се предприемат опити за тяхното възпитание и усъвършенстване. Прекратяват се широко разпространените практики на бой с камшик, жигосване и екстрадиране. Отнемането на свободата и принудителният труд стават доминиращите типове наказание.

През XVIII век се въвеждат закони за задължителното местоживееене, с което се поставя началото на *централизиране на помощта по общини*. Това улеснява воденето на точна статистика на контингента нуждаещи се, с което се внася определена плановост в даването на помощи [2].

Създават се *обществени (граждански) сдружения*, които си поставят и социални задачи, с което бедността става обществен проблем. Разширява се и мрежата на доброволните обединения на работниците от различните производства. Те създават собствени *каси*, целта на които е оказване на помощ при злополука, болест или смърт на своите членове.

През XVIII–XIX век се забелязва засилен стремеж от страна на държавата за намеса в социалната сфера. Тя се опитва да унифицира помощта за нуждаещите се, след което прехвърля отговорността за бедните на общините и функциониращите към тях приюти, болници и специализирани заведения .

Като резултат от индустриалната революция се формира международен пазар, започва свободно придвижване на средства и капитали и стоковият обмен се засилва. Установява се фабричното производство, с което се унищожава манифактурата и условията на труд навсякъде се уеднаквяват.

Целта на държавата през XIX век е свързана с изграждането на социална система, която да дава равни шансове и справедливост на всеки човек чрез отстраняването на причините, порождащи бедността. Предприемат се редица мерки за постигането на тази цел като например:

- предлагането на по-евтини стоки и даването на кредити при облекчени условия за членове на десетки потребителски кооперации и производителни сдружения в Германия, Великобритания, Франция и други европейски страни
- въвеждане на проекти за обществено здравеопазване;
- въвеждане на обществено застраховане;
- изграждане на затвори;
- издигане на младежки изправителни домове;
- изграждане на психиатрични болници и т.н.

Още преди Първата световна война в някои страни на Западна Европа чрез социални мерки от различен порядък отделни заводи се компенсират заради освобождаването от работа работници. Държавата стимулира социално-политическите инициативи на предприятията, тъй като това я разтоварва от определени задължения [3].

След войната терминът „социална работа” вече е широко разпространен. Реализира се директна работа в домовете и развитие на лични отношения с бедните хора, което по-късно е наречено работа с отделен случай („кейзуърк”). През 30-те години се въвеждат методите за работа с група и общинска организация и така през 80-те години от конвергенцията на тези три течения се формира и съвременното виждане за социална работа.

Най-важните промени през първата половина на XX век са свързани с регламентирането на труда. Милосърдието се заменя със солидарност, взаимопомощта със застраховане. Във всички държави се приемат закони за социално осигуряване, чрез които се формира и социална политика.

През XX век социалното осигуряване обхваща все повече от незаетите слоеве в големите европейски страни – една тенденция, която се запазва и до днес. Във Великобритания например след Втората световна война се предприемат значими мерки за засилване на държавната система за социално осигуряване и за гарантиране на приличен социален минимум за обикновените поданици на страната. Отпускат се пенсии за старост и обезщетения при безработица, а данъците и вноските за задължителното социално осигуряване стават значително високи в страни като Франция, Германия, Италия, Швеция, Белгия и т.н.

Приемат се *универсални програми* в Швеция, Холандия, Дания, Великобритания и др. Целта им е да се въведе определен жизнен стандарт за всички социални групи на обществото. Така например Швеция се опитва да въведе стандарта на средната класа като преразпределя националния продукт в полза на най-малко обезпечените слоеве на населението, Германия прави постъпления през 90-те години за съживяване на средната класа, а Великобритания гарантира минимален стандарт за нормално човешко съществуване на поданиците си.

Формирането на социалната политика в почти всички европейски държави през първата половина на XX век налага и *основните направления* в нея:

- защита на труда;
- настаняване на работа;
- осигуряване при безработица;
- осигуряване при злополука;
- осигуряване при инвалидност;

- осигуряване за старост;
- осигуряване за майчинство;
- осигуряване при смърт;
- рационализация и организация на производството и обществото;
- професионален подбор и подготовка на работниците.

Докато в Германия, Холандия и скандинавските страни след Втората световна война започват тепърва да се разпространяват масово т. нар *съседски центрове*, то в други страни те имат повече от стогодишна история (САЩ, Канада, Великобритания). Съседските центрове са една от най-добрите форми на общностна социална работа и на социално асистирание, както и ефективен модел за сдружаване и подпомагане.

След войната се приемат и редица *правни документи*, които се ратифицират от почти всички демократични държави и стават водещ пример за изграждане на нормативните им бази като някои от тях са:

- Всеобща декларация за правата на човека (приета през 1948г. от Общото събрание на ООН);
- Конвенция за защита правата на човека и основните свободи (Съвета на Европа, 1950г.);
- Декларация за защита правата на всички деца без разлика между тяхната народност, религия или цвят на кожата (1959г.);
- Международен пакт за икономическите, социалните и културните права (ООН, 1966г.);
- Международен пакт за гражданските и политическите права (ООН, 1966г.);
- Декларация за правата на умствено изостаналите деца от 1971г.;
- Декларация за правата на инвалидите от 1975г.;
- Европейска социална харта, приета в Торино през 1961г.;
- Африканска харта за правата на човека и народите (Найроби, 1981г.);
- Американска конвенция за правата на човека;
- Конвенция за правата на детето (ООН, 1989);
- Европейска харта за регионалните или малцинствени езици (Съвета на Европа, 1992г.);
- Стандартни правила на ООН.

Днес социалната работа е институционализирана професия, която е широко разпространена в Западна Европа. От една страна, се поставя *рефлексивно-терапевтичното виждане*, според което социалната работа е форма на социална интервенция, насърчаваща социалните институции да отговорят на индивидуалните нужди на хората. От друга страна, е *индивидуално-реформисткото виждане* за грижовната, алтруистично отговорна работа, насочена към индивидите, които търсят по-добър социален живот и социалният работник при нея помага на индивида да се приспособи към живота и да осъществи вътрешни промени в посока на по-добра реализация в социума.

Индивидуално-реформисткото виждане е в основата и на определението на Централния съвет за образование и тренинг в социалната работа (CCETSW) на Великобритания, според което социалната работа:

- е професионална дейност, която осигурява на индивида, семейството и групата възможност да идентифицират личните, социалните и проблемите си със средата;
- помага на индивидите и групите да се справят с трудностите чрез поддържащи, рехабилитационни, защитни или корективни действия;
- осигурява социално благосъстояние и отговаря на по-широките социални нужди за равни възможности на представителите на всяка възраст, пол, полово предпочитание, раса, култура, убеждение и на всеки човек с физически и умствени ограничения;
- носи отговорност за защита на уязвимите и упражняването на власт до определено равнище [15].

Европейският социален модел е един от ключовите елементи за успеха на следвоенното икономическо съживяване на Общността. Характеристиките на този модел варират от универсалните права до основни здравни и образователни услуги, финансовото подпомагане на бедните, безработните, болните и инвалидите, адекватното равнище на държавно гарантирано

переразпределение на доходите между поколенията и регулиране на пазара на труда. Друг жизнено важен приносен фактор към впечатляващите икономически резултати на Общността през периода до средата на 70-те години е засилената интеграция на държавите членки, както помежду им, така и в световната икономика [5].

Рецесииите от 70-те години, според В. Стоянова [10], засягат значително устоите на социалната политика на повечето развити западни общества. Държавата на благоденствието се подлага на ревизия по материални, а не по идеологически причини. Появява се голяма необходимост от иновации и на много средства за инвестиции и за реструктуриране на икономиките. Икономическата дисциплина и ограниченията стават доминиращи теми и ориентири в политиката на повечето западни страни през 80-те години.

В *либералните държави* на благосъстоянието (САЩ, Канада, Австралия и Великобритания) подпомагането се осъществява на базата на проверка на доходите и доминират ограничени социалнозащитни схеми.

В тази група за най-препоръчителни се приемат реформите във *Великобритания*. Те се осъществяват от правителството на Маргарет Тачър, носеща даденото ѝ от бившия СССР прозвище „Желязната лейди“. За правителството на Маргарет Тачър приоритет е ограничаването на публичните разходи, както и ограничаване на ролята на държавата в икономиката. Реформите на социалното осигуряване са подредени в т. нар. Зелена книга на правителството. Стратегическата линия е в насочване на бъдещите пенсионери към частните пенсионни фондове. Осъществено е систематизиране, организиране и разширяване на онази част от системата за социална сигурност, която цели подпомагане, основано на проверката на доходите.

Тачър не успява да намали публичните разходи, но нейните задачи се свързват по-тясно със състоянието на икономиката и се използват и като стимули за повече и по-качествен труд. Реформата има характер на „преместване“ на социалното осигуряване към системата на социално подпомагане на действително нуждаещите се от него.

Вторият тип са *корпоративистките държави*, към които принадлежат Австрия, Италия, Германия и Франция. В тях се акцентира върху развитието на социалните права за групи, без обаче да се засяга сериозно класовата структура.

Към третият тип принадлежат *социално-демократичните* режими в скандинавските страни със създадени и поддържани универсални социални услуги и пълна заетост. Идеологията на „Средния път“ се създава в годините след Втората световна война. Тя вдъхновява социалната реформа на лорд Беверидж във Великобритания, която въвежда универсалните принципи на социалнополитическа регулация, както и шведския модел на социалната държава през 60-те години на ХХ век и затова сред третия тип държави за най-успешни се считат именно реформите в *Швеция*. Идеалът на Средния път е създаването на една нация на пълно политическо равновесие чрез изглаждането на социалните противоречия при капитализма, без да се стига до премахване на пазарната система.

В законодателствата на развитите страни се сочат три основни форми [14]:

1. осигуряване;
2. обезпечаване;
3. подпомагане.

Първата форма (принцип на еквивалентните плащания) се изгражда на осигурителния принцип, изразяващ се най-общо в гарантиране на сигурност срещу предварително внесени вноски. Проявява се и т.н. принцип на солидарността. Това е солидарност между самите осигурени лица, които в различна степен се възползват от набраните чрез еднакви вноски средства, както и солидарност между осигурителите, които независимо от равнището на проявените при тях рискове, внасят еднакви осигурителни вноски.

Втората форма (обезпечаване) – гарантиране на сигурност за отделни категории лица и при отделни рискове чрез средства от държавния бюджет (средства за здравните заведения, пенсии на държавните служители в управлението на страната, лица пострадали във войните и др.). Тази форма рядко съществува самостоятелно и често се интегрира със системата за социално осигуряване.

Третата форма (подпомагане) – предоставяне на средства за съществуване на лица, които не са в състояние на друго законно основание да придобиват такива за себе си и своите семейства. Сигурността им се гарантира чрез бюджетни средства и размерът им се определя съобразно нуждата като ориентир е границата на бедността.

Петер Шнайдевинд [8] посочва, че в практиката на някои страни се въвеждат уравнителни плащания или добавки, целта на които е доходите на бедните да достигнат или се покачат над границата на бедността. Такива добавки се предвиждат в Австрия за пенсионерите, а също и в случаите, когато доходите на семейства с деца не достигнат тази граница. Подобни плащания се извършват във Франция от Националния фонд за солидарност.

Основните социални трансформации днес са:

1. *Ограничаване на социалната сфера като цяло* – голяма част от здравните услуги, образованието, културата са отново частна грижа на индивидите.

2. *Свиване на държавното участие в социалната сфера*, без това да се съпровожда от увеличаване „социалността“ на частния сектор.

3. *Разширяване на социалната сфера на по-ниско равнище* – на равнище община, професионални и граждански сдружения (фирми в системите за допълнително и здравно и пенсионно осигуряване, спонсориране на социални заведения и др.) [7].

Съвременните социални услуги се организират по различни начини, а именно:

- директно от държавата (например здравеопазването във Великобритания);
- от благотворителни организации при определени гаранции от страна на държавата (например социално-политическата практика на Маргарет Тачър);
- децентрализация, предоставяща социалните услуги на местните власти.

Подобряването на социалните услуги може да се извърши чрез:

1. намиране на оптимално съотношение между участието на държавата, на частния сектор и на доброволните организации в осъществяването на тези дейности така както е например в Англия, където общините играят все по-голяма роля в извършването на социални услуги, създават се частни заведения за социални грижи, както и такива заведения на доброволен принцип;

2. търсене на оптимално съотношение при прилагането на двете форми на обслужване – стационарна и нестационарна, така както е например във Финландия, където лицата с тежка степен на умствена изостаналост, които не могат да се грижат сами за себе си, се настаняват в стационарни заведения, докато лицата с по-лека степен на увреждане се обслужват в т. нар. общежития за подпомагано живеене;

3. разпределение на задълженията по извършване на социални услуги, от една страна, между държавата и общините, и от друга – между общините и различните организации (частни, неправителствани), при което самите общини вземат решение каква част от тази работа могат да поемат те и каква част от нея могат да предоставят срещу договор на външни организации като при това е налице силна конкуренция между организациите, които кандидатстват за възлагане на такава дейност [7, 206].

Един от основните проблеми във всички европейски страни е неравномерното разпределение на социалните услуги на териториите на всяка от тях т.е. малките населени места са оцетени откъм социално подпомагане, социално осигуряване и социални услуги. Иновациите в социалния сектор много късно, или въобще не достигат до хората в селата, като най-честото оправдание на европейските правителства е недостига на финансови средства. За отстраняване на тази социална несправедливост се предприемат различни мерки. Например в Италия, която е с много висока безработица сред селското население, се стимулира създаването на селскостопански кооперативи. В Англия се създава система за предприятия за дългосрочно безработни. Във Франция се удължават договорите, сключени с работодателите и субсидирани от държавата за лицата, които са били вече безработни.

Събитията от 90-те години водят до подписването на Договора от Маастрихт от 7 февруари 1992г., влязъл в сила от 1 ноемри 1993г., с който се образува **Европейският съюз** (политически и икономически съюз между 28 европейски държави) – „световна държава на благоденствието”.

Със създаването на Европейския съюз въздействието на икономически организации в международен план (*глобализация*) е такова, че отделните страни не могат да функционират като затворени общества.

Много автори като С. Дероозе, Ив. Кусев, Д. Димова и др. анализират глобализацията и последиците от нея.

В следвоенния период високият икономически ръст и квазипълната трудова заетост позволиха стабилна експанзия на стълбовете на държавата на благополучието и на социалната политика.

Това взаимноизгодно взаимоотношение между икономическия и социалния прогрес бе поставено под въпрос през последните десетилетия като глобализацията оказва силно влияние върху всички жизнени сфери, включително и върху социалната сфера.

Глобализацията „може да бъде дефинирана като процес, при който пазарите и продукцията в различните страни стават нарастващо взаимозависими поради динамиката на търговията със стоки и услуги и движенията на капитали и технологии” [5].

Глобализацията има следните ефекти върху Европейската общност:

- води до висока безработица поради нарасналата търговия и инвестиции с развиващите се страни;
- ускорява секторната промяна;
- упражнява натиск по посока снижаване на възнагражденията на ниско квалифицирания труд;
- оказва мощно въздействие върху икономиките на Общността за въвеждане на нови технологии;
- поддържа и подобрява конкурентността;
- оптимизира разпределението на ресурсите;
- служи за провеждане на стабилна икономическа политика.

В края на 20-ти век обаче започва антиглобалистско движение. Налице е явен сблъсък „глобално-локално”. Поддръжниците на глобализацията я разглеждат като фактор за стопанско развитие в световен мащаб, а противниците ѝ смятат, че тя причинява икономически, екологични и други вреди като.

Счита се, че [4]:

1. икономическата дейност се премества към местата с най-малки разходи и така националните програми за заетост се пригаждат все по-трудно към движението на капитали и инвестиции;
2. законите на свободната търговия сриват надолу заплатите и цените, докато общите пазари са инструменти за издигане на по-високо ниво;
3. взаимозависимостта между производители, потребители и държави променя начина на досегашното регламентиране;
4. не живеят човешки труд, а знанията и уменията са останали единствения източник на сравнително предимство;
5. инвестициите в образованието стават приоритет на развитите страни и с това се задълбочава пропастта между богати и бедни държави;
6. териториалната мобилност на работната сила се увеличава от бедните към богатите страни, което застрашава националните пазари на труда и кара богатите страни да препятстват миграционните процеси.

„Третият сектор”, различен от държавния и частния във Великобритания и САЩ, обединява филантропните и доброволните (непечелещи) организации. Той обаче се определя като вид фискално подпомагане, доколкото е пряко свързан с политиката на данъчни преференции. Държавният сектор в повечето страни осигурява и допълнителни преки средства за нестопански организации, които обикновено са половината от всичките им приходи [13].

През последните години се приема (особено силно изразено във Великобритания), че **модерната социална работа:**

- и ролята на доброволческия сектор вече е да подпомага държавата и да експериментира с нови форми на помощ;
- продължава да помага на хората да се приспособят към обществото, а не да променя самото общество;
- е ситуирана между власт имащите и изключените, преговаряйки, а понякога и в конфликт с двете страни;
  - очаква държавата да осигурява нейните „клиенти” и да регулира нейните дейности;
  - се използва за налагане на управленска и авторитарна социална политика;
  - и нейното образование е под бюрократичен контрол;
  - е възприела пазарно ориентирани политически идеологии, свързани с увеличаващата се бедност и социална несправедливост, на които всъщност трябва да се противопоставя;
  - възлага на социалните работници все повече и по-нови отговорности, без да предоставя необходимите ресурси [6].

В заключение, можем да споменем за опасенията, че социалната работа се използва за налагане на авторитарна социална политика. Счита се, че образованието по социална работа е под бюрократичен контрол, а самата социална работа става все по-подвластна на пазарно ориентирани политически идеологии, които са свързани с увеличаващата се бедност, социалната несправедливост и разделението, на които всъщност трябва да се противопоставя. Това предполага търсенето на нова, по-хуманна социалната работа. На преден план се поставя идеята за оправомощаването като основа за засилване на контрола от страна на хората над техния собствен живот. Извеждат се на преден план *понятия* като „качество”, „партньорство”, „социално включване” и т.н. Често употребяваната фраза е „*работа за тези, които могат, сигурност за тези, които не могат*”.

За съжаление, социалната работа традиционно отдава нисък приоритет на работата със стари хора, хора с учебни затруднения или хора с увреждания. Така функциониращата система изолира хората с увреждания, засилвайки тяхната икономическа зависимост. Социалната работа все още среща затруднения и при осигуряване на равен достъп, възможности и резултати за жените, чернокожите и членовете на малцинствени етнически групи, както като потребители на услуги, така и като социални работници.

References:

1. Braykova, T. Modernite sotsialni darzhavi. Politikata na USA, Britain, Germany i Sweden. S., 1998.
2. Chavdarova, A. Istoriya na sotsialnata rabota. S., 2003.
3. Dimova, D. i dr. Sotsialna politika: darzhavna, obshtinska, firmena. S., 2000.
4. Dimova, D., I. Kusev. Sotsialna poitika i sotsialni deinosti (Social policy and social activities). TDrakiya – M, S., 2003.
5. Derooze, S. Evropeiskiyat sotsialen model: zhertva na svobodnata konkurentsia. Demokratichen pregled, 1999, N 39-40, I, s. 243-253.
6. Kri, V. E. Sotsialna rabota i obshtestvo. London, 2000.
7. Kusev, I. Osnovi na sotsialnata rabota. S., 1998.
8. Shnaidevind, P. i dr. Minimalen zhiznen standart v Avstriya. Viena, 1985.
9. Sotirova, V. Osnovi na sotsialnata rabota. B., 2011.
10. Stoyanova, V. Sotsialna zashtita na naselenieto v usloviyata na prehod. Dni na naukata. V. Tarnovo, 1998.
11. Todorova, E. Realnata pomosht: Profesionalno institutsionalizirane i prakticheski aspekti na sotsialnata rabota. S., 1999.
12. Beresford, P. and Croft, S. (1993). Citizen Involvement: A Practical Guide for change. Basingstoke: Macmillan.
13. Brilliant, E. L. (1997). Nonprofit Organizations, Social Policy and Public Welfare. California, 1997.
14. Horst Yager. Sozialversicherungsrecht. Erich Schmidt.B.1981.
15. Shardlow, St. (1995). Practical Skills for Social Workers. University of Sheffield Press.